

Mistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän väheneminen johtuu?

MIKKO LAAKSONEN & JUHA RANTALA

Johdanto

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden määrä on viimeisen runsaan kymmenen vuoden aikana vähentynyt huomattavasti. 2000-luvun alussa työkyvyttömyyseläkettä saavien määrä pysytteli varsin vakaana noin 270 000 henkilössä, mutta väheni viime vuosikymmenen taitteesta lähtien niin, että vuonna 2020 työkyvyttömyyseläkkeensaajia oli enää alle 200 000. Yhteensä työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärä väheni tänä aikana siis noin neljänneksellä (Eläketurvakeskus 2023).

Tarkastelemme tässä tutkimuksessa työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrän vähenemiseen vaikuttaneita tekijöitä vuosien 2005 ja 2020 välillä alkaneiden ja päätyneiden eläkkeiden kautta. Työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisessa ja päätymisessä tapahtuvat muutokset yhdessä määrittävät työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän muutokset. Työkyvyttömyyseläkkeelle olevien määrää voi laskea sekä uusien työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän vähentyminen että työkyvyttömyyseläkkeeltä poistuneiden määrään kasvu. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu lähinnä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisessä tapahtuneita muutoksia, mutta eläkkeiden päättymiseen on kiinnitetty vähän huomiota. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien joukon tunteminen on tärkeitä eläketurvan ja eläkemenojen näkökulmasta. Eläkkeellä olevien joukon muutokseen vaikuttavia syitä erittelemällä voi olla mahdollista myös ennakoita työkyvyttömyyseläkkeensaajien joukossa tulevaisuudessa tapahtuvia muutoksia.

2000-luvun alun jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on vähentynyt selvästi erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä. Vaikka nuo-

rilla työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on jonkin verran lisääntynyt, ei se riitä lähellekään kumoamaan vanhempien ikäluokkien päinvastaista trendiä. Viime vuosina työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen väheneminen on tasaantunut ja joinkin vuosina työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä on ollut jopa edellisiä vuosia korkeampi. Koronavuosien aikaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä kääntyi taas selvään laskuun (Kannisto 2021; Laaksonen 2020).

Työkyvyttömyyseläke päättyy viimeistään työkyvyttömyyseläkkeensaajan tullessa vanhuuseläkeikään, jolloin työkyvyttömyyseläke muutetaan automaattisesti vanhuuseläkkeeksi, eläkkeen määrän pysyessä ennallaan (Rissanen ym. 2017). Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän voimakkain väheneminen osuu ajankohtaan, jolloin sotien jälkeiset suuret ikäluokat tulivat vanhuuseläkeikään. Näissä syntymävuosiluokissa on siis mahdollisesti suuri määrä työkyvyttömyyseläkkeellä olleita, jotka ovat poistuneet työkyvyttömyyseläkkeeltä saatuaan vanhuuseläkeiän.

Työkyvyttömyyseläke voi päättyä myös ennen vanhuuseläkeikää, erityisesti silloin, kun se on myönnetty määräaikaisena. Työkyvyttömyyseläke myönnetään määräaikaisena kuntoutustukena, jos työkyvyn arvioidaan voivan vielä palautua hoidon tai kuntoutuksen avulla. Määräaikaisten työkyvyttömyyseläkkeiden osuus on kasvanut koko 2000-luvun, ja nykyisin yli puolet työkyvyttömyyseläkkeistä alkaa määräaikaisena (Laaksonen 2021; Pösö 2016). Vaikka suuri osa kuntoutustuista muutetaan myöhemmin toistaiseksi voimassa olevaksi työkyvyttömyyseläkkeeksi, määräaikaisten työkyvyttömyyseläkkeiden yleistymisen on voinut vaikuttaa myös työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrän vähenemiseen työhön paluun yleistyessä.

Työkyvyttömyyseläkkeen saajien joukkoon vaikuttaa alkavien ja päättyvien eläkkeiden lukumäärien lisäksi se, minkä ikäisenä eläkkeet alkavat ja päättyvät. Jos eläkkeelle siirrytään nuorena ja sieltä siirrytään pois iäkkäänä, eläkkeet kestävät pitkään ja muutokset eläkkeensaajien joukossa ovat hitaita. Työkyvyttömyyseläkkeiden keston vaikuttavat osaltaan niiden diagnoosijakaumassa tapahtuneet muutokset. Mielenterveysongelmiin perustuvat eläkkeet alkavat keskimääräistä nuorempana, ja niiden osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä on kasvanut (Eläketurvakeskus 2023). Toisaalta mielenterveysongelmiin perustuvat työkyvyttömyyseläkkeet myönnetään keskimääräistä useammin määräaikaisina, joten ne voivat useammin myös päättyä ennen vanhuuseläikeikää. Somaattisiin sairauksiin perustuvat työkyvyttömyyseläkkeet puolestaan tyypillisesti painottuvat yli 50-vuotiaisiin, joten vanhuuseläkkeeseen saakka jatkuessaankin niiden kesto voi olla suhteellisen lyhyt. Viime vuosina toisaalta nuorten ja toisaalta yli 60-vuotiaille myönnetyt työkyvyttömyyseläkkeet ovat lisääntyneet. Samalla myös naisten osuus työkyvyttömyyseläkkeen saajista on lisääntynyt.

Työkyvyttömyyseläketä voidaan maksaa joko työeläkejärjestelmästä, kansaneläkejärjestelmästä tai molemmista järjestelmistä yhtä aikaa. Ensimmäisessä eläketä maksetaan työhistoriaan ja ansioiden perustuvasta työeläkejärjestelmästä. Kansaneläketä maksetaan työeläkkeen täydennykseksi. Jos työeläketä ei ole kertynyt lainkaan maksetaan ainoastaan kansaneläketä ja jos työeläke on pieni, eläketä maksetaan molemmista järjestelmistä. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän väheneminen on ollut voimakkaampaa kuin kansaneläketä saavilla. Vuosien 2010 ja 2020 välillä työeläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläketä saavien määrä väheni 38 prosenttia (Eläketurvakeskus 2023) kun kansaneläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläketä saavien määrä väheni samana ajanjaksona 25 prosenttia (Kela 2022). Nämä muutokset heijastavat eläkejärjestelmien välistä työnjakoa ja eläkkeensaajien rakenteessa tapahtuneita muutoksia. Muutoksilla on merkitystä myös työkyvyttömyyseläkkeensaajien taloudellisen toimeentulon kannalta (Rantala ym. 2022; Kuivalainen ym. 2022).

Tutkimus etenee siten, että esittelemme ensin tutkimuksen aineiston, minkä jälkeen tarkastelemme alkaneiden ja päättyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden muutoksia ja niiden vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrään vuosien

2005 ja 2020 välillä. Eläkkeiden päättymissyihin kiinnitetään erityistä huomiota. Sen jälkeen tarkastelemme työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden, työkyvyttömyyseläkkeen saajien ja työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneiden muutoksia joidenkin keskeisten taustamuuttujien mukaan. Tämän jälkeen tarkastelemme mielenterveyssyistä ja somaattisten sairauksien perusteella myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisikien, päättymisikien ja eläkkeiden keston muutoksia. Lopuksi esitämme joitakin johtopäätöksiä.

Tutkimuksen aineisto

Tutkimusaineisto muodostettiin Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisterin pohjalta. Aineisto sisältää vuosien 2005–2020 lopussa työkyvyttömyyseläketä saaneet henkilöt. Aineistossa ovat mukana sekä toistaiseksi myönnetty työkyvyttömyyseläkkeet että määräaikaiset kuntoutustuet. Työeläkkeiden osalta mukana ovat sekä täydet että osatyökyvyttömyyseläkkeet. Kansaneläkkeissä osatyökyvyttömyyseläketä ei ole.

Tarkasteluissa ovat mukana 16–65-vuotiaat, mikä on tarkastelujaksolla ollut kansaneläkejärjestelmästä myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden ikäraja. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeet voivat puolestaan alkaa aikaisintaan 18-vuotiaana. Vuoteen 2017 saakka eläkkeet muutettiin vanhuuseläkkeeksi 63 vuoden iässä, mutta vuoden 2017 jälkeen ikäraja on noussut 3 kuukaudella vuosittain. Mikäli työkyvyttömyys on alkanut ennen vuotta 2005 on vanhuuseläkkeelle siirtymisen ikäraja kuitenkin 65 vuotta (Rissanen ym. 2017).

Työkyvyttömyyseläkkeiden alkamista ja päättymistä tarkasteltiin vertailemalla eläkkeellä olemista kahden peräkkäisen vuoden lopussa. Henkilö määriteltiin työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneeksi, mikäli hän oli eläkkeellä tarkasteluvuoden lopussa mutta ei sitä edeltäneen vuoden lopussa. Työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneeksi henkilö katsottiin, jos hän oli saanut työkyvyttömyyseläketä edellisen vuoden lopussa mutta ei enää tarkasteluvuonna. Vuoden lopun tilanteisiin pohjautuva tarkastelutapa noudattaa työkyvyttömyyseläkkeensaajien tilastointikäytäntöä. Aineistossa eivät ole siis mukana eläkkeet, jotka ovat alkaneet ja päättyneet saman kalenterivuoden aikana.

Työkyvyttömyyseläkkeen päättymisen syyt jaettiin vanhuuseläkkeelle siirtymiseen, kuolemaan ja

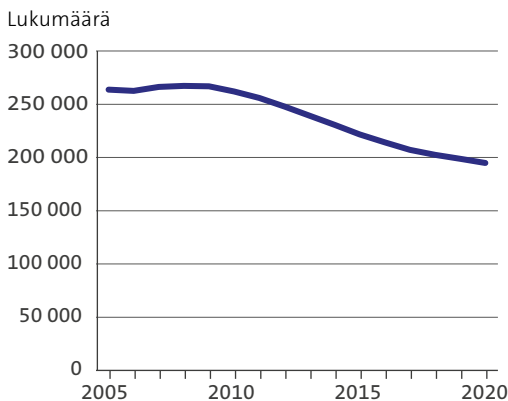
määräaikaisen eläkkeen päättymiseen. Työkyvyttömyyseläkkeen katsottiin päättyneen vanhuuseläkkeeseen, jos edellisen vuoden lopussa työkyvyttömyyseläkkeellä ollut henkilö oli tarkasteluvouden lopussa vanhuuseläkkeellä. Kuolemaan päättäneeksi työkyvyttömyyseläke katsottiin, jos henkilö oli kuollut tarkasteluvouden aikana. Määräaikaisen eläkkeen päättymisen ryhmässä ovat mukana myös kaikista muista syistä ennen vanhuuseläkkeikää tai kuolemaa työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneet, kuten toistaiseksi voimassa olevalta työkyvyttömyyseläkkeeltä työhön palanneet, mutta näitä on vähän.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä, työkyvyttömyyseläkkeen saajia ja työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneitä tarkasteltiin iän, sukupuolen, diagnoosin (somaattiset syyt ja mielenterveys-syyt), eläkejärjestelmän (vain kansaneläke, eläke molemmista järjestelmistä, vain työeläke) ja eläkkeen määrän mukaan. Lisäksi tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisiän ja päättymisiän sekä päättyneiden eläkkeiden alkamisiän muutoksia erikseen somaattisista syistä ja mielenterveys-syistä myönnettyissä työkyvyttömyyseläkkeissä.

Tulokset

Alkaneiden ja päättyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden vaikutus työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrään

Kuviossa 1 on esitetty työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärä tämän tutkimuksen aineistossa vuosina 2005–2020. Tutkimusjakson alussa työkyvyttömyyseläkkeensaajia oli noin 270 000,

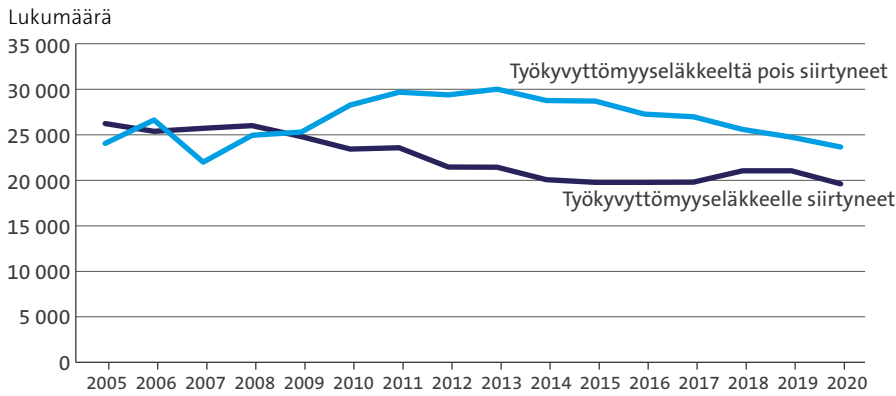

Kuvio 1. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärä vuosina 2005–2020.

mutta vuodesta 2010 lähtien määrä väheni nopeasti. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän väheneminen on jatkunut koko tarkasteluajan, mutta viime vuosina lasku näyttää kuitenkin hie-man tasoittuneen. Vuonna 2000 työkyvyttömyyseläkkeensaajia on enää alle 200 000.

Kuviossa 2 on esitetty vuosina 2005–2020 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden ja työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneiden lukumäärät perustuen kahden peräkkäisen vuoden vertailuun. Aina 2000-luvun taitteeseen asti työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden ja sieltä poistuneiden määrät olivat melko samansuuruiset ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevien kokonaismäärä oli tästä syystä melko muuttumaton. Tämän jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrä väheni erityisesti vuosien 2008 ja 2015 välillä mutta on sen jälkeen pysynyt melko tasaisena. Työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneiden määrä lisääntyi vuoteen 2013 saakka mutta on sen jälkeen vähentynyt. Muutokset työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden ja sieltä poistuneiden määrissä 2010-luvulla ovat siten sijoittuneet osittain eri ajankohtiin. Vuodesta 2010 lähtien työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneitä on ollut enemmän kuin eläkkeelle siirtyneitä, mikä on johtanut työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrän vähenemiseen. Suurimmillaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden ja työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneiden välinen ero oli vuosina 2012–2017, jolloin työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneitä oli vuosittain keskimäärin 8 000 enemmän kuin työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä.

Kaiken kaikkiaan päättyneiden eläkkeiden määrän muutokset ovat olleet suurempia kuin alkaneiden eläkkeiden määrän muutokset. Vuosien 2010 ja 2020 välillä työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä väheni noin 67 000:lla. Jos alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden määrä ei olisi lainkaan vähentynyt ja vuosittainen päättyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden osuus edellisen vuoden lopussa eläkkeellä olleista olisi ollut toteutuneen kehityksen mukainen, olisi työkyvyttömyyseläkkeensaajien lukumäärä vuonna 2020 ollut noin 17 000 havaittua korkeampi. Tällä tavalla laskettuna noin neljännes työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän vähentymisestä johtuisi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen vähenemisestä. On kuitenkin huomattava, että alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden määrän kiinnittäminen samalle tasolle perustuu laskennalliseen oletukseen. Todellisuudessa alkaneiden eläkkeiden määrä määräytyy väes-

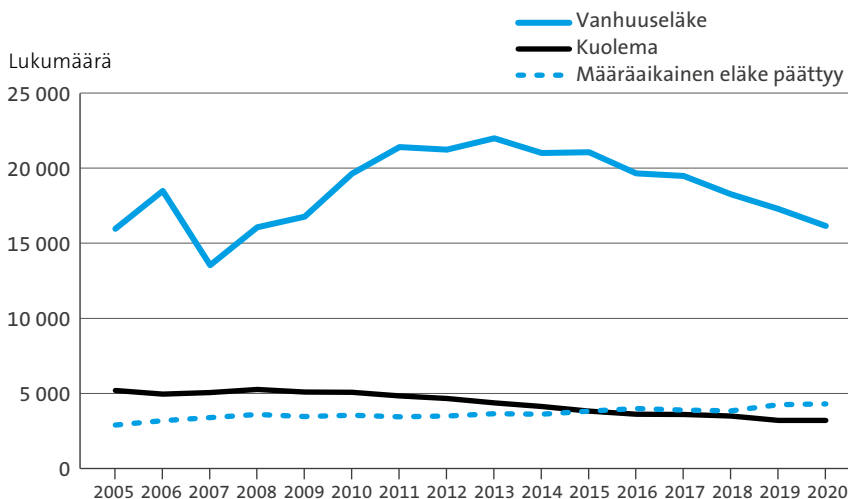
Kuvio 2. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet ja työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneet vuosina 2005–2020.

tön koon ja eläkkeiden alkavuuden perustella, joita ei saada tässä eriteltyä. Voidaan kuitenkin sanoa, vuosien 2010 ja 2020 välillä eläkkeiden päättymisen muutokset ovat olleet tärkeämpi osatekijä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän vähenemisessä kuin alkamisen muutokset.

Kuviossa 3 on eritelty vuosina 2005–2020 päättyneet työkyvyttömyyseläkkeet eläkkeen päättymisen synn mukaan. Ylivoimaisesti suurin osa työkyvyttömyyseläkkeistä päättyy vanhuuseläkkeelle siirtymiseen. Tarkastelujakson alkuvuosina vanhuuseläkkeeseen päättyvien työkyvyttömyyseläkkeiden määrässä on ”sahausta”, mikä johtuu ikäluokkien koon suuresta vaihtelusta (1941 syntyneet, jotka täyttivät 65 vuotta vuonna 2006, oli

poikkeuksellisen suuri ikäluokka), mutta karkeasti ottaen vanhuuseläkkeeseen päättyneitä työkyvyttömyyseläkkeitä on tutkimusjakson alussa noin 16 000 vuosittain. Vuosien 2011–2015 aikana määrä on yli 21 000 johtuen suurten ikäluokkien tulosta vanhuuseläkkeikään. Tämän jälkeen vanhuuseläkkeelle siirtyvien työkyvyttömyyseläkeläisten määrä laskee. Suhteellisesti vanhuuseläkkeeseen päättyvien työkyvyttömyyseläkkeiden osuus on laskenut huippuvuosien 73 prosentista 68 prosenttiin.

Kuolemaan päättyneet työkyvyttömyyseläkkeet ovat selvästi vähentyneet tarkastelujakson aikana, kun taas määräaikaisuuden vuoksi päättyneet työkyvyttömyyseläkkeet ovat lisääntyneet. Vuonna

Kuvio 3. Työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneet eläkkeen päättymissyyn mukaan vuosina 2005–2020.

2020 kuolemaan päätyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden osuus oli 14 prosenttia ja määräaikaissuuden vuoksi päätyneiden osuus 18 prosenttia kaikista päätyneistä työkyvyttömyyseläkkeistä.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet, eläkkeen saajat ja työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneet taustamuuttujien mukaan

Seuraavassa kuvataan vuosina 2005, 2010, 2015 ja 2020 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä, eläkkeen saajia ja työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneitä joidenkin keskeisten taustamuuttujien mukaan (taulukko 1). Työkyvyttömyyseläkkeensaajat ovat jonkin verran nuorentuneet. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisikä on hieman alentunut, samoin kuin myös ikä eläkkeen päättyessä. Naisten osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajista on lisääntynyt ja on nyt lähellä 50 prosenttia. Etenkin työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneissä mutta myös työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneissä naisten osuus on lisääntynyt. Mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on noussut yli 50 prosenttiin. Mielenterveyssyistä alkaneiden eläkkeiden ja päätyneiden eläkkeiden osuus on myös selvästi lisääntynyt. Mielenterveysongelmiin perustuvat eläkkeet ovat keskimääräistä pidempiä, minkä vuoksi yli puolet työkyvyttömyyseläkkeensaajista on eläkkeellä mielenterveyssyistä, vaikka sekä alkaneissa että päätyneissä eläkkeistä osuus on selvästi alle puolet.

Työkyvyttömyyseläkettä vain työeläkejärjestelmästä tai molemmista järjestelmistä saavien osuus on pienentynyt, kun taas ainoastaan kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on kasvanut (taulukko 1). Vuonna 2020 noin kolmannes työkyvyttömyyseläkkeensaajista sai ainoastaan kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä. Alkaneissa ja päätyneissä eläkkeissä vain kansaneläkettä saavien osuus on kuitenkin pieni. Tätä epäsuhtaa selittää se, että kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeet ovat työeläkkeitä pidempikestoisia. Vain työeläkettä saavissa puolestaan sekä alkaneiden että päätyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden osuus on eläkkeensaajien osuutta suurempi. Eläkkeen määrä on työkyvyttömyyseläkkeensaajilla keskimäärin hieman pienentynyt. Vuoden aikana eläkkeelle siirtyneiden eläkkeet ovat pienempiä kuin kaikkien työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläkkeet, kun taas eläkkeeltä pois siirtyneiden eläkkeet ovat niitä selvästi suurempia.

Taulukko 1. Työkyvyttömyyseläkkeelle vuoden aikana siirtyneet, työkyvyttömyyseläkkeen saajat ja vuoden aikana työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneet taustatekijöiden mukaan vuosina 2005, 2010, 2015 ja 2020

	Eläkkeelle siirtyneet	Työkyvyttömyyseläkkeensaajat	Eläkkeeltä pois siirtyneet
Ikä (keskiarvo)			
2005	51	53	60
2010	50	53	60
2015	49	52	60
2020	49	51	59
Sukupuoli (naisten osuus, %)			
2005	48	46	47
2010	49	47	47
2015	51	48	49
2020	53	50	51
Diagnosi (mielenterveyssyiden osuus %)			
2005	34	43	29
2010	34	45	32
2015	35	49	32
2020	40	53	36
Vain kansaneläke (%)			
2005	9	18	8
2010	13	21	5
2015	15	27	8
2020	16	32	12
Molempien järjestelmien eläke (%)			
2005	43	38	40
2010	41	41	45
2015	34	35	43
2020	33	31	39
Vain työeläke (%)			
2005	48	44	52
2010	46	39	51
2015	51	37	49
2020	51	37	49
Eläkkeen määrä (€, 2020 tasossa)			
2005	977	1 077	1 230
2010	1 019	1 082	1 244
2015	970	1 044	1 200
2020	1 020	1 040	1 165

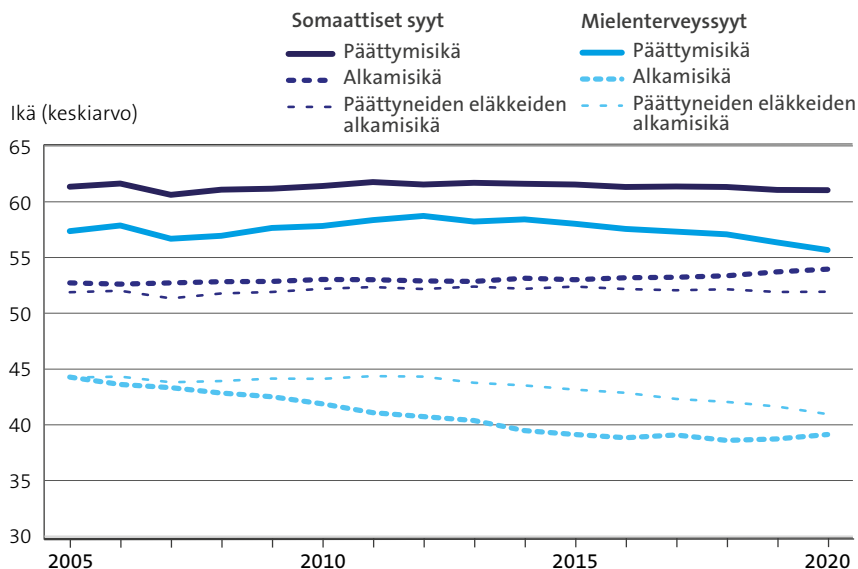
Työkyvyttömyyseläkkeiden alkamis- ja päättymisiin muutokset diagnoosiryhmän mukaan

Samaan aikaan kun työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on kokonaisuudessaan vähentynyt selvästi, on mielenterveyssyistä eläkettä saavien määrä pienentynyt vain vähän. Täten mielenterveysongelmien perusteella työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on kasvanut. Tähän vaikuttaa osaltaan se, että mielenterveysongelmiin ja somaattisiin sairauksiin perustuvien eläkkeiden keskimääräiset alkamis- ja päättymisiät poikkeavat toisistaan. Kuviossa 4 on esitetty työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräinen alkamisikä ja päättymisikä vuosina 2005–2020 jaettuna somaattisista syistä ja mielenterveyssyistä myönnettyihin eläkkeisiin. Lisäksi kuviossa on esitetty kyseisinä vuosina työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneiden keskimääräinen ikä eläkkeen alkaessa. Työkyvyttömyyseläkkeeltä pois siirtyneiden eläkkeen päättymisiä ja alkamisikä erotus kuvaa eläkkeen kestoa.

Mielenterveysongelmien perusteella myönnetty työkyvyttömyyseläkkeet alkavat selvästi nuorempana kuin somaattisten sairauksien perusteella myönnetty eläkkeet. Vuonna 2005 mielenter-

veyssyiden perusteella myönnetty eläkkeet alkoivat keskimäärin 44 vuoden iässä, kun somaattisiin sairauksiin perustuvissa eläkkeissä keskimääräinen alkamisikä oli 52 vuotta. Vuoteen 2020 mennessä mielenterveyssyistä myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräinen alkamisikä oli laskenut 39 vuoteen ja somaattisten sairauksien perusteella myönnettyjen eläkkeiden alkamisikä puolestaan hieman noussut. Täten ero mielenterveyssyihin ja somaattisiin sairauksiin perustuvien eläkkeiden alkamisikässä kasvoi 8 vuodesta 15 vuoteen.

Mielenterveyssyistä myönnettyjen eläkkeiden päättymisikä on selvästi matalampi kuin somaattisista syistä myönnettyjen eläkkeiden päättymisikä, mikä kertoo siitä, että mielenterveyssyistä myönnetty eläkkeet harvemmin jatkuvat vanhuuseläkkeelle siirtymiseen saakka. Viimeisen kymmenen vuoden aikana mielenterveyssyistä myönnettyjen eläkkeiden päättymisikä on hieman laskenut. Somaattisista syistä myönnettyjen eläkkeiden päättymisikä ei sen sijaan ole tapahtunut juurikaan muutoksia. Vuonna 2020 mielenterveyssyistä myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräinen päättymisikä oli 56 vuotta, kun se somaattisten sairauksien perusteella myönnettyissä eläkkeissä oli 61 vuotta.

Kuvio 4. Uusien alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden keskimääräinen alkamisikä, päättyneiden eläkkeiden päättymisikä ja päättyneiden eläkkeiden alkamisikä vuosina 2005–2020 jaettuna somaattisista syistä ja mielenterveyssyistä myönnettyihin eläkkeisiin.

Mielenterveysyistä myönnetyt eläkkeet alkoivat keskimäärin nuorempana kuin samana vuonna päättyvät eläkkeet olivat alkaneet. Vuonna 2020 eläkkeeltä pois siirtyneiden eläkkeet olivat alkaneet keskimäärin 41-vuotiaana, kun samana vuonna mielenterveysyistä eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen ikä oli kaksi vuotta korkeampi. Myös tämä kertoo siitä, että mielenterveysyihin perustuvat eläkkeet alkavat aikaisempaa nuorempana. Sen sijaan somaattisista syistä myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisikä on hieman korkeampi kuin tarkasteluvuonna päättyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisikä oli ollut. Päättyneiden eläkkeiden päättymisiän ja alkamisikä erotuksena voidaan laskea työkyvyttömyyseläkkeen kesto. Vuonna 2020 mielenterveysyistä myönnettyä työkyvyttömyyseläkkeeltä siirryttiin pois keskimäärin 56-vuotiaana. Kun nämä eläkkeet olivat alkaneet keskimäärin 39-vuotiaana, oli mielenterveysyistä myönnettyjen päättyneiden eläkkeiden kesto keskimäärin 17 vuotta. On kuitenkin huomattava, että mahdollisia katkoksia eläkkeellä olossa ei tässä ole otettu huomioon eikä aineisto sisällä lyhyitä, saman vuoden aikana alkavia ja päättyviä eläkkeitä. Vuonna 2020 päättyneet somaattisista syistä myönnetyt eläkkeet olivat kestäneet keskimäärin 9 vuotta. Mielenterveysyistä myönnettyjen eläkkeiden kesto on myös pidentynyt, kun taas somaattisten sairauksien perusteella myönnetyt eläkkeet ovat lyhentyneet. Työkyvyttömyyseläkkeen pidentynyt kesto tarkoittaa sitä, että eläkkeensaajien joukko muuttuu aikaisempaa hitaammin, kun taas lyhyempi kesto tarkoittaa nopeampaa vaihtuvuutta.

Pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän muutosta ja muutokseen vaikuttavia tekijöitä vuosien 2005 ja 2020 välillä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä on vähentynyt selvästi. Vaikka työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen väheneminen on osaltaan vaikuttanut työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrään, on työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän väheneminen johtunut suurimmaksi osaksi siitä, että työkyvyttömyyseläkkeitä on päättynyt enemmän kuin vuosituhannen alussa.

Vanhuuseläkkeelle siirtyminen on selvästi tärkein työkyvyttömyyseläkkeen päättymisen syy. Luku-

määräisesti työkyvyttömyyseläkkeitä päättyi runsaasti suurten ikäluokkien tullessa vanhuuseläkeikään vuoden 2010 jälkeen. Suuriksi ikäluokiksi katsotaan useimmiten vuosina 1946–1949 syntyneet mutta myös tämän jälkeiset ikäluokat olivat aikaisempiin verrattuna suuria (Pajunen & Ruotsalainen 2012). Vanhuuseläkkeeseen saakka jatkuvien työkyvyttömyyseläkkeiden osuus on laskenut jonkin verran, mutta on edelleen lähes 70 prosenttia.

Työkyvyttömyyseläkkeen päättymisen kuolemaan on selvästi vähentynyt. Kun tarkastelujakson alussa noin viidennes työkyvyttömyyseläkkeistä päättyi eläkkeensaajan kuolemaan, vuonna 2020 näitä oli enää 13 prosenttia. Tämä heijastaa työikäisten kuolleisuuden alenemista kaiken kaikkiaan (Tilastokeskus 2019). Lisäksi työkyvyttömyyseläkkeiden perusteena olevat sairaudet ovat voineet muuttua siihen suuntaan, että ne ovat aikaisempaa harvemmin kuolemaan johtavia. Myös työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikärakenteen muuttuminen nuoremmaksi vaikuttaa samaan suuntaan.

Työkyvyttömyyseläkkeen päättymisen määrällisyyden takia on puolestaan lisääntynyt, mikä heijastaa määräaikaisena myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden eli kuntoutustukien osuuden pitkään jatkunutta kasvua. Kuntoutustuen ajatus on katsoa, onko työhön paluu vielä mahdollista hoidon tai kuntoutuksen avulla. Käytännössä kuntoutustuen muuttuminen toistaiseksi myönnetyksi työkyvyttömyyseläkkeeksi on kuitenkin työhön paluuta yleisempää (Laaksonen 2021). On myös huomattava, että tässä tutkimuksessa tarkasteltiin työkyvyttömyyseläkkeellä olemista kahden peräkkäisen vuoden lopussa, joten saman vuoden aikana alkaneet ja päättyneet työkyvyttömyyseläkkeet eivät ole mukana tarkastelussa. Määrällisyyden takia päättyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden osuus olisi korkeampi, jos myös nämä lyhyet työkyvyttömyyseläkkeet olisivat mukana.

Työkyvyttömyyseläkkeen saajat ovat aikaisempaa nuorempia (Rantala & Laaksonen 2022). Tämä johtuu osittain siitä, että suurten ikäluokkien myötä suuri joukko iäkkäämpiä työkyvyttömyyseläkeläisiä on siirtynyt vanhuuseläkkeelle. Toinen syy on se, että työkyvyttömyyseläkkeelle siirrytään aikaisempaa nuorempana. Mielenterveysyiden perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osuus on kasvanut ja mielenterveysyistä eläkkeelle siirtyneet ovat selvästi keskimääräistä nuorem-

pia. Mielenterveysyiden perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen eläkkeen alkamisikä on myös selvästi alentunut, kun se somaattisten sairauksien perusteella eläkkeelle siirtyneillä on noussut.

Vuosien 2005 ja 2020 välillä mielenterveysyistä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus kasvoi 43 prosentista 53 prosenttiin. Sekä alkaneissa että päättyneissä työkyvyttömyyseläkkeissä mielenterveysyiden osuus on kasvanut, mutta se on kuitenkin edelleen vain hieman yli kolmannes. Mielenterveysyistä myönnetty työkyvyttömyyseläkkeet kestävät selvästi pidempään kuin somaattisista syistä myönnetty eläkkeet. Tästä syystä työkyvyttömyyseläkkeensaajista suurin osa saa nykyään työkyvyttömyyseläkettä mielenterveysyistä, vaikka alkaneissa eläkkeissä tai päättyneissä eläkkeissä näin ei ole. Mielenterveysyistä myönnetty eläkkeet ovat myös jonkin verran pidentyneet, kun taas somaattisista syistä myönnetty eläkkeet ovat hieman lyhentyneet.

Työkyvyttömyyseläkkeen diagnoosijakaumissa tapahtuneet muutokset ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien nuorentuminen heijastuvat myös siihen, että kansaneläkkeenä työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on kasvanut. Aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu työkyvyttömyyseläkkeiden pienenytneen työkyvyttömyyseläkkeensaajien rakenteen muuttumisen johdosta (Rantala & Laaksonen 2022). Tämä tutkimus tuo lisävalaisua tähän prosessiin. Päättyneet työkyvyttömyyseläkkeet ovat suurempia kuin alkaneet työkyvyttömyyseläkkeet, mikä selittää työkyvyttömyyseläkkeiden pienenemistä. Työkyvyttömyyseläkkeen määrää laskettaessa siihen mennessä karttuneen eläkkeen lisäksi huomioidaan niin sanottu tulevan ajan eläkeosa. Tämän on tarkoitus kompensoida puuttuvalta työuralta kertymättä jäävä eläke. Laskennan pohjana on kuitenkin eläkkeelle jäämistä edeltänyt vakiintunut ansiotaso, joka nuorena eläkkeelle jääneillä on tyypillisesti matalampi. Kokonaan ilman työuraa olevat saavat luonnollisesti vain kansaneläkettä (ja siihen liittyvää takuueläkettä). Etenkin nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työkyvyttömyyseläkkeisiin tehdään eläkeaikana joitakin korotuksia, mikä aikaisempaa matalamman eläkkeiden alkamisikänsä lisäksi selittää sitä, miksi työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläkkeet ovat hieman korkeampia kuin alkavat eläkkeet.

Tutkimuksen pohjalta voidaan yrittää arvioida myös tulevaisuuden suuntia. Vanhuuseläkeiän sauttaminen työkyvyttömyyseläkkeen päättymisen synnä on hieman harvinaistunut mutta edelleen se on ylivoimaisesti yleisin työkyvyttömyyseläkkeen päättymissy. Tähän asti somaattisten sairauksien perusteella myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden väheneminen on ollut muutosten pääveturi. Tämä tilanne voi kuitenkin vähitellen muuttua. Mielenterveysyiden perusteella myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden osuus on kasvanut, ja ne alkavat nuoremmalla iällä kuin muut työkyvyttömyyseläkkeet. Lisäksi mielenterveysyistä myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden alkamisikä on koko ajan alentunut, mikä voi johtaa siihen, että mielenterveysyistä työkyvyttömyyseläkettä saavat ovat työkyvyttömyyseläkkeellä aikaisempaa pidempään. Tämän ehkäisemiseksi sairauden jälkeisen työhön paluun edistäminen ja työkyvyttömyyseläkkeelle johtavan kierteen katkaiseminen aikaisessa vaiheessa on entistä tärkeämpää.

Somaattisista sairauksien perusteella myönnettyjen eläkkeiden alkamisikä on puolestaan noussut. Vanhuuseläkkeelle saakka jatkuessaankin näiden eläkkeiden kestot lyhennevät. Muutosta kuitenkin hidastaa se, että vuoden 2017 työeläkeuudistuksessa vanhuuseläkeikää nostettiin asteittain vuonna 1955 syntyneistä alkaen (Nivalainen ym. 2023). Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen on siten mahdollista aikaisempaa iäkkäämpänä ja työkyvyttömyyseläkkeet muuttuvat vanhuuseläkkeiksi aikaisempaa myöhemmin. Eläkeuudistuksen seurauksena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä vanhemmissa ikäluokissa kasvaa, koska työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen riski nousee iän myötä. Suurella todennäköisyydellä lähellä vanhuuseläkeikää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvät jatkavat työkyvyttömyyseläkkeellä vanhuuseläkkeelle saakka, koska vanhimmissa ikäryhmissä määrällisesti työkyvyttömyyseläkkeet ovat harvinaisia.

Työkyvyttömyyseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle siirtyneet suuret ikäluokat olivat pääasiassa työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä saavia. Nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvät puolestaan ovat joko kokonaan tai osittain kansaneläkejärjestelmän piirissä. Täten näillä muutoksilla on merkitystä myös institutionaalista näkökulmasta. Työkyvyttömyyseläkkeensaajia koskevissa asioissa kansaneläkejärjestelmän rooli korostuu aikaisempaa enemmän.

KIRJALLISUUS

- Eläketurvakeskus (2023) Tilastotietokanta. <https://tilastot.etk.fi/pxweb/fi/ETK/> (luettu 19.4.2023)
- Kannisto, Jari (2021) Vähentääkö korona työkyvyttömyyttä? Eläketurvakeskuksen blogi 12.8.2021 <https://www.etk.fi/blogit/vahentaako-korona-tyokyvyttomytta/> (luettu 2.6.2023)
- Kela (2022) Kelan tilastollinen vuosikirja 2021. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2022. Helsinki: Kela.
- Kuivalainen, Susan & Rantala, Juha & Ahonen, Kati & Kuitto, Kati & Palomäki, Liisa-Maria & Liukko, Jyri (toim.) (2022) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo: kehitys vuosina 1995–2020. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 6/2022. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Laaksonen, Mikko (2020) Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen: trendit, tilannekuva, tulevaisuus. Eläketurvakeskuksen raportteja 07/2020. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Laaksonen, Mikko (2021) Work resumption after a fixed-term disability pension: changes over time during a period of decreasing incidence of disability retirement. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18 (9), 4618.
- Nivalainen, Satu & Ilmakunnas, Ilari & Laaksonen, Mikko (toim.) (2023) Tutkimuksia vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen muutoksista vuoden 2017 eläkeuudistuksen jälkeen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2023. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Pajunen, Airi & Ruotsalainen, Kaija (2012). Suuret ikäluokat eläkeiässä. *Hyvinvointikatsaus* 1/2012, 9–13.
- Pösö, Reeta (2016) Kelan työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrä vähenee, mutta kehityksessä on eroja ikäryhmien välillä. Kelan Tilastokatsaus 18.10.2016. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/168331> (luettu 14.4.2023)
- Rantala, Juha & Laaksonen, Mikko (2022) Ovatko työkyvyttömyyseläkeläisten eläkkeet pienentyneet? *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (2), 206–214.
- Rantala, Juha & Kuivalainen, Susan & Lampi, Jukka (2022) Eläkeläisten määrän ja rakenteen kehitys vuosina 1995–2021. Teoksessa Kuivalainen, Susan & Rantala, Juha & Ahonen, Kati & Kuitto, Kati & Palomäki, Liisa-Maria & Liukko, Jyri (toim.) (2022) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo: kehitys vuosina 1995–2020. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 6/2022. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Rissanen, Jaana & Grönlund, Harri & Herrlin, Ove & Kouvonen, Keijo & Levander, Minna & Lilius, Sonja & Mannonen, Hillevi & Mustonen, Pasi & Perälehto-Virkkala, Anne & Suotunen, Ulla (2017) Työeläke. Helsinki: Finva.
- Tilastokeskus (2019) Kuolemansyyt. Suomen virallinen tilasto (SVT). [verkkojulkaisu] <http://www.stat.fi/til/ksyyt/2019/index.html> (luettu: 25.4.2023)

TIIVISTELMÄ

Mikko Laaksonen & Juha Rantala: Mistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrän väheneminen johtuu?

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä on viimeisen kymmenen vuoden aikana vähentynyt reilulla neljänneksellä. Kun vuonna 2010 työkyvyttömyyseläketä sai noin 270 000 henkilöä, vuonna 2020 lukumäärä oli enää alle 200 000. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrään vaikuttaa toisaalta uusien eläkkeiden alkaminen ja toisaalta vanhojen eläkkeiden päättyminen. Tarkastelemme tässä tutkimuksessa näiden osatekijöiden vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrän vähenemiseen vuosien 2005 ja 2020 välillä. Tutkimusaineisto muodostettiin Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisterin pohjalta. Aineisto sisältää kunkin vuoden lopussa kansaneläkejärjestelmän ja työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläketä saaneet henkilöt.

Alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden määrän väheneminen selittää noin neljänneksen työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän vähenemisestä vuosien 2010 ja 2020 välillä. Valtaosa työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrän vähenemisestä selittyy siis päättyneiden työkyvyttömyyseläkkeiden lisääntymisellä. Vanhuuseläkkeelle siirtyminen on selvästi tärkein työkyvyttömyyseläkkeen päätymisen syy. Yksi keskeinen syy päätty-

neiden työkyvyttömyyseläkkeiden suureen määrään tarkastelujakson aikana oli suurten ikäluokkien tuleminen vanhuuseläkeikään vuoden 2010 jälkeen. Kuolemaan päättyneet työkyvyttömyyseläkkeet ovat vähentyneet, ja määräaikaisuuden takia päättyneet eläkkeet puolestaan lisääntyneet. Vuonna 2020 työkyvyttömyyseläkkeistä 18 prosenttia päättyi muuten kuin vanhuuseläkkeelle siirtymisen tai kuoleman vuoksi.

Työeläkejärjestelmästä työkyvyttömyyseläketä saavien määrän väheneminen on ollut voimakkaampaa kuin kansaneläketä saavilla. Tähän vaikuttaa toisaalta tyypillisesti työeläkejärjestelmän piirissä olleiden suuriin ikäluokkiin kuuluneiden siirtyminen työkyvyttömyyseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle ja toisaalta mielen-terveysyiden perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen lisääntyminen. Mielen-terveysyihin perustuvat työkyvyttömyyseläkkeet alkavat keskimääräistä nuorempina ja kestävät pidempään kuin somaattisiin sairauksiin perustuvat eläkkeet. Mielen-terveysyistä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvät ovat useimmiten tai joko kokonaan tai osittain kansaneläkejärjestelmän piirissä. Siten näillä muutoksilla on merkitystä myös institutionaalista näkökulmasta. Työkyvyttömyyseläkkeensaajien toimeentulon huolehtimisessa kansaneläkejärjestelmän rooli on siten tullut entistä keskeisemmäksi.

KIRJOITTAJAT

Laaksonen, Mikko, FT, erikoistutkija, Eläketurvakeskus (mikko.laaksonen[at]etk.fi)

Rantala, Juha, VTT, ekonomisti, Eläketurvakeskus (juha.rantala[at]etk.fi)